

HAIP!

Piroschka Dossi

HAIP!

Kunst ja raha

Tõlkinud Hanna Miller

Originaali tiitel:
Piroschka Dossi. HYPE! Kunst und Geld
Deutscher Taschenbuch Verlag

Toimetanud Ivika Arumäe
Keeletoimetanud Piret Pihlak
Kujundanud Kaspar Ehlvest
Küljendanud Erje Hakman

Copyright © 2007 dtv Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, Munich/
Germany
Tõlge eesti keelde © Hanna Miller ja kirjastus Argo, 2021

www.argokirjastus.ee
ISBN 978-9949-688-67-8
Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

SISSEJUHATUS

HINDAMATUSE HIND.....	11
-----------------------	----

ESIMENE PEATÜKK

KUNSTITURG. HAIP JA KARJAINSTINKT	15
Rembrandt ja Co. Panustamine kunstiteose tulevasele edule	15
Kunstimetseenist kunstituruni. Kunstituru tekkimine	21
Topeltmäng. Raha on tabu.....	24
Opsioonid Semper Augustuse peale. Buum ja krahh	30
Kunsti <i>jackpot</i> . Kollektiivne kihlvedu	33
Pildid mustadeks päevadeks. Kunst kui kapital	36
<i>What goes up</i> . Verine võitlus oksjonisaalis	37
Ponzi on kõikjal. Kunstituru dünaamika	41
<i>Empty Rooms</i> . Turg ja kunst.....	47
Kas teate, mis on kula? Väärtuste muundumine	50

TEINE PEATÜKK

KOLLEKTSIONÄÄR. IHALUSE OBJEKT	53
Kohvritäis dollareid. Raha roll.....	53
Kolbaküttidest ja kunstikogujatest. Kogumine kui universaalne kirj.....	55
Igihaljas lugu kaisukarust. Armastus asjade vastu	57

<i>Land of Desire</i> . Esemete elustav jõud	59
Diderot' efekt. Kogumise dünaamika.....	63
Miks kõik tahavad üht ja sama? Uudsuse võlu.....	64
Möökhambuline hai. Charles Saatchi.....	67
Puuduv ese. Iha kui loov jõud	70
Pildid voodi all. Stéphane Breitwieser	71
Silmarõõm. Steve Wynn	74
Kunsti nirvaanas. Ingvild Goetz	76
Maitsekujundajad	78
Filantroopia ja makjavellism.	
Kolleksionääride võim	79
Pühitsuspaik. Muuseumi staatus	83
Kunstiteose rollimuutus.....	85
Midase efekt. Võim, raha ja kunst.....	86
Vastutasu. Rahastajad ja kasusaajad	88
Põrguring. Insaidertehingud	93
Konid ja kunst. Kunst otsuste mõjutajana	95
Huntidest ja lammastest. Turg muuseumis	98

KOLMAS PEATÜKK

KAUPMEES. PROMOOTORID JA PARASIIDID	103
Pildikaupmehest kunstieksperdiks.	
Kunstikaupmehe üha tähtsam roll.....	103
Vana kunst ja uus raha. Joseph Duveen	108
Totaalselt globaalne. Rahavood ja võrgustikud	110
Karunahk. Spekulatsioon	113
Maailm kui kunstiturg. Üleilmastumine.....	115
Rikkuse saared. Kohtade hegemoonia	119
Kas Aldi odavkett või Eyestormi kunstigalerii?	
Kunst kõigile.....	120
Topeltmäng. Võitlus kunsti ja raha pärast	122
Strategygetarts. Oksjonimajade ekspansioon	124

Esimene etapp. Oksjonimaja kui Šveitsi pank	125
Teine etapp. Lõpptarbija vallutamine	126
Kolmas etapp. Haarates nüüdiskunsti järele.....	128
Imetabane rahapaljundus.	
Salajased hinnaläbirääkimised	130
Hinnakruvijad. Garantiid ja krediidid	132
Õnnis silmapilk. Võitlus pakkujate vahel	134
Mida Mei ja Moses veel avastavad?	
Alghindade mõju	136
Turusingaalsid. Oksjonihindade mõju	137

NELJAS PEATÜKK

KUNSTNIK. MÜÜDIST KAUBAMÄRGINI	141
Edu maagia. Kunstnikumüüt.....	141
Müüdi võim. Vincent van Gogh.....	143
Müüdist kaubamärgiks. Pablo Picasso	149
Heeros ja herooin. Jean-Michel Basquiat	154
Käsitöölisest geniuseks.	
Kunstnikumüüdi tekkelugu	156
Vabaduse ideaal. Euroopa	159
Taevasseminek. Elukutsest kutsumuseks.....	161
Uued sunnid. Turu vabadus	163
Raha võimu tunnistamine. USA	164
<i>Don't give up your day job.</i> Müüdi pahupool	167
Kunstnike motivatsioon. Sisemine sund	169
Vaene kunstnik. Paradiisi väraval.....	170
Kunstnike vaesus	174
Võitja võtab kõik. Staarimajandus	175
Lumepalliefekt. Reputatsioon ja koht edetabelis	178
Revolutsioon kunstis. Vermeeri taasavastamine.....	182
Igatsuste maandumisplats. Müüdi funktsioon.....	185

VIIES PEATÜKK

KUNSTITEOS. ORIGINAALI AURA	189
Vaim masinas. Kunstiteose aura	189
Provokatsioonid. Marcel Duchamp	193
Kvaliteet. Kas kõik võib olla kunst	194
Kunstisüsteemi proovilepanek. Jeff Koons.....	197
Eksperimendid. Yves Klein.....	200
Hind. Hinnaline ihaldusobjekt	201
Mona Lisa – <i>femme fatale</i> .	
Ühe kunstiteose arengulugu	205
Kunstituru kinnistäht. Originaal	209
Mussoni õppetund. Innovatsiooni hind	211
Patenditud ime. Autentsuse väärtus.....	215
Võltsingu tõde ei toimi. Originaali pahupool	217
Originaal kui pettekujutelm.	
Kunsti dematerialiseerumine	221
Kronos neelab oma lapsed. Müüdamatu originaal	226
LÕPETUSEKS. KUNSTI VÄÄRTUSEST	229
VIITED.....	233
JÄRELSÕNA.....	255
ISIKUREGISTER	261

U. D-le

SISSEJUHATUS

Hindamatuse hind

Kultuuri olemus on vastuoluline ja need vastuolud ei ole lahendatavad.

DANIEL MILLER, ANTROPOLOOG

Kunstiturul on buum. Hinnad tõusevad taevasse. Pidu, mida kunstiturul peetakse, sarnaneb tantsuga vulkaanil. Uue raha juurdevool, uute kuumade nimede paremusjärjestused, kära oksjonirekordite ümber ja kunstimesside aina kiiremini keerlev karussell kütavad meeli. 2005. aasta suvel purustati rekord, mida varem peeti ületamatuks. Nimelt püstitati üheainsa hooaja jooksul viisteist oksjonirekordit ning peale selle ületas nüüdisaegse kunsti ostupakkumiste kogusumma esimest korda impressionismi ja klassikalist modernismi esindavate kunsti-teoste oksjonimüügi kogusumma. Kunstituru tähed ei ole enam möödunud sajandi suured nimed, vaid praegused kunstnikud. Nende piltide eest makstakse summasid, mis oleksid kohased kunstiajalukku kuuluvate meistriteoste puhul. Keegi ei saa aru, kuidas need hinnad tekivad, ja keegi ei suuda mõista, millised mehhanismid neid toidavad.

Kunstiturg on kapitalistliku ühiskonna kõige silmapaistvam võsu. Siin saavad kokku kunst ja raha, sakraalne pühadus ja

profaanne spekulatsioon, oksjonirekordid ja kunstnike vaesus. Siin kohtuvad ammendamatu loovus ja täitmatu tarbimisiha, kunstiarengu pikad tsüklid ja turundamise lühikesed faasid. Siin haakuvad kunstiline vabadus ja kapitalistlik sund. Mitte ühelgi teisel turul ei eksisteeri sellist põhimõttelist ebakindlust kaubeldava kauba väärtuse suhtes kui kunstiturul. Loobumine käsitööle rakendatavatest kriteeriumitest ning kõikehõlmava kunstivabaduse ja pideva uuenemise nõue on röövinud üheselt selge vastuse moodsa kunsti kvaliteedi hindamisel. Selle asemele on tulnud kunsti väärtustamise mõjutegurite süsteem, mida kujundavad aina rohkem turu huvid. Sündmused, mis põhjustasid sajandite jooksul kunsti vabastamise kirikliku ja feodaalse võimu alt, aitavad nüüd kaasa kunsti muutumisele majandusjõudude mängukanniks. Kirjeldamaks praeguse kunstibuumi laadamõllu ja selle sünnitisi, kasutatakse aina rohkem ühtainukest sõna – *haip!* Sõna „haip“ on tuletatud ingliskeelsest sõnast *hyperbole*, mis tähistab liialdamist ning mõne tootega kaasas käivat trikitamist, trummilöömist ja meediakära. Veel ei kasutata selliseid ähvardava kõlaga sõnu nagu hindade korrektsioon, taandumine ega kokkuvarisemine.

Juba 1960. aastail näitas kunstituru mehhanisme karika-
tuuripeeglis Prantsuse komöödia „Un monsieur de compagnie“.¹ Filmi kangelane, noor päevavaras Antoine Mirliflore otsustab elus läbi lüüa ja saada edukaks päevagi töötamata. Kasutades ära oma nooruslikku sarmi, tugevat intuitsiooni omakasu nimel tegutsemisel ja kaasinimeste nõrkusi, jõuab ta kaunite naiste vooditesse, jõukate võõrustajate peolaudade äärde ning lõpuks ka Londoni kunstioksjonile. Ihaldatud esemeks on oksjonil üks raevuka naeratusega „Mona Lisa“. Ainsa pennitagi taskus esitab Mirliflore oma pakkumisega väljakutse miljardär Alexander Darius Socratosele, teades, et viimane on nõus maksma mis tahes hinda, et tulla sellest võistupakkumisest

välja võitjana. Pärast lühikest kahevõitlust, kus Socratosel on mängus prestiiž, Mirliflore'il aga üksnes lõbu ja nauding kruvida hind ja koos sellega ka kaaspakkuja äärmusesse, läheb „Mona Lisa“ astronoomilise summa eest Socratosele. Kui Mirliflore, kel pole taskus punast krossigi, hiljem sularaha vajab, et oma ihaldatu perekond veini jooma kutsuda, varastab ta Socratoselt pildi ning pakub seda ühele tränikaupmehele. Viimane heidab väikesemöödulisele maalile põlgliku pilgu ja pistab seda pakkunud päevavargale armulikult paar franki pihku. Õnnelik Mirliflore tasub nende müntidega kõrtsiarve. Selles loos astuvad üles kõik asjaosalised: kunst, mis püüab seista oma väärtuse eest; ostja, kellele kunstist on staatuse asi; spekulant, keda ei huvita kunst, vaid manipuleerimine selle hinnamehhanismidega; ja võhik, kes hindab kunsti selle loomiseks kasutatud materjali hinna järgi.

Kuidas kujuneb kunstiteose hind? On arvatud, et kunstiteos on kunstniku kingitus inimkonnale. Miks siis ikkagi maks-takse kunsti eest uskumatult suuri summasid? Kunstiteosed on tänapäeval kapitalismi vääramatud staatusesümbolid. Kuidas nad selleks saavad? Miks kujuneb üks kunstiteos kuulsaks ja kalliks, teine aga mitte? Kunstiteose sünd on pika väärtus-loomeprotsessi alguspunkt. Kas teose hinna määrab kvaliteet? Millist rolli mängib kunstnik? Kuidas kruvivad hinda kunsti-kaupmehed ja -kogujad? Kas lõpliku otsuse kunstiteose väärtuse kohta langetab ajalugu?

Räägitakse uuest kunstiturust, kus väidetavasti kehtivad uued reeglid. Kunstiturg on globaalsem kui kunagi varem, kuid kas see teeb seda stabiilsemaks? Kogujad on informeeritumad kui eales varem, kuid kas nad toimivad seetõttu ratsionaal-semalt? Kunst on saavutanud omaette staatuse investeerimis-maastikul, kuid kas see on muutunud seeläbi kindlaks sadamaks maailmas ringlevale ja oma kohta otsivale vabale

rahale? Turu segmenteerumine võimaldab paljusid väikeseid hinnakorrekture, kuid kas see suudab takistada turu kokkuvarisemist? Tagasivaade ajalukku näitab, et kunstituru põhiprintsiibid on jäänud samaks, mis need olid selle tekkimise aegadel. Kardinaalsed ettekujutused sellest, mis on kunstiteos ja kes on kunstnik või mis on originaal ja mis on koopia, on euroopaliku moodsa aja leiutised ega kehti mingil juhul universaalselt. Esemete kogumist, vahetamist ja vaatamiseks välja panemist, milleks sundis staatus, ei kohta me ainult praeguses kunstimaailmas, vaid ka varaste hõimukultuuride juures. Mis on kunst? Mis on kogumine? Millised kollektiivsed käitumismallid mõjutavad hinna arengut kunstiturul? Missugust rolli mängivad oksjonimajad? Kas turu õitseng toob kaasa ka kunsti õitsengu?

Kuigi kunstiturg muutub pidevalt ning oleneb kunstimoest ja konjunktuuri kõikumistest, on põhiprintsiibid, millele see allub, ikkagi samad. See ei ole esimene kord, kui need on kaasa toonud spekulatsiooni, buumi ja haibi. See raamat räägibki sellest, mil viisil need nähtused koos toimivad. Võttes abiks näiteid kunstiajaloost, kohtudes nüüdisaegse kunstimaailma eestkõnelejatega ning kaasates tõdemusi majandusteadusest, sotsioloogiast, antropoloogiast ja psühholoogiast, püüame näidata üht hiiglaslikku alkeemilist muundumisprotsessi, mille lõpptulemuseks ei ole mitte kuld, vaid kunstiteose hind.

KUNSTITURG

Haip ja karjainstinkt

Spekulatsioon? Aga kogu kunstiturg ongi spekulatsioon!

RAFAEL JABLONKA, GALERIST JA KURAAATOR SAKSAMAAL

Mitte kõik ei ole puhas pettus, kuid enamik siiski on.

THEODOR FONTANE, 19. SAJANDI SAKSA KIRJANIK

Raha on maa peal jumal.

HANS SACHS, 16. SAJANDI SAKSA MEISTERLAULJA JA POEET

Rembrandt ja Co.

Panustamine kunstiteose tulevasele edule

Mõni tulevikuvisioon tabab märki. 1962. aastal ilmus ulme žanrisse kuuluv lugu „When Rembrandt went public“, mille autor on ameeriklane Arnold M. Auerbach. Selle prohvetlik mõõde avaneb aga alles tänasele lugejale: „1967. aasta paiku olid kunstikogujad moest läinud esteetilised ettekujutused lõplikult üle parda heitnud. Nad esitasid kunstniku kohta ainult ühe otsekohe küsimuse: kas ta töötab neile head äri ja laseb teenida korralikku kasumit? Moodsa kunsti puhul nähti ainult kaht koolkonda: kasvu ja sissetulekut.“¹ Auerbach räägib spekulatsioonimullist, mis sai alguse plastimagnaat Willoughby otsusest viia oma kunstikogu börsile pealkirja „Consolidated

Art Lovers“ all ehk lühendatult CAL. Tema portfelli väärtust jälgitakse pidevalt. Lähtudes kasumile orienteeritud eesmärgist, eemaldatakse kahjumlikud kunstiteosed armutult portfellist. Peagi on portfelli aktsiad taevastesse kõrgustesse kerkinud ja Wall Street Journal kuulutab CALi investeringute favoriidiks. Kursi tulevargi haripunkti jõudes müüb Willoughby oma aktsiapaki korraliku kasumiga maha ja laseb end presidendikandidaadina üles seada. Vahepeal on ka arvukad kogujad juba liikuvale rongile hüpanud. Turule tuleb üks teos teise järel, alates konservatiivsetest natüürmortidest kuni avameelsete aktide ja ülimalt riskantsete hea maitse piiril balansseerivate töödeni välja. Kui Metropolitan muuseum toob börsile Rembrandti maali „Aristoteles Homeroose büsti vaatlemas“, lähevad investorid omavahel aktsiate pärast kiskuma. Kursid kerkivad astronoomilistesse kõrgustesse ning liikvele lükatud rahahimu ja spekulatsioonilõbu laviin veereb peatamatult vastu majanduskatastroofile. Kogu asi lõpeb turu täieliku kokkuvarisemisega kunsti mustal neljapäeval. See, mis ajas toonasele lugejale hirmujudinad peale juba ainuüksi fantaasia-valdkonda kuuluva tulevikunägemusena, kõlab täna nagu konstiturul toimuva spekulatsiooni tagajärgede ettekuulutus.

Neli aastakümnet hiljem. Aasta 2005 poleks saanud paremini alata. Daniel Loebile tõi see kasumliku tehingu. Kaks aastat varem oli ta riskifondi mäenedžerina ostnud investeerimise eesmärgil ühe ebatavalise eseme. Loebi treenitud ärivaist ostmisel, müümisel ja varade hoidmisel tegi temast ühe kõvema tegija ning osutus eksimatuks ka uues investeerimisvaldkonnas. Jaanuaris leidis Loeb oma esemele ostja. Ta müüs selle 500 protsenti kõrgema hinnaga ning tema kasum ulatus miljoni dollari kanti. Erinevalt tavapärasest ei kaubelnud Loeb tookord aga aktsiate ega obligatsioonidega. See, mida ta müüs, oli hoopis kunstiteos. Ostja oli Briti kunstikoguja Charles Saatchi Londoni

galerii. Pildi autor oli Saksa kunstnik Martin Kippenberger.² Edukalt astus uude aastasse ka Steven Cohen. Tema oli just äsja omandanud Charles Saatchilt Damien Hirsti formaldehüüdi pistetud tiigerhai ja lõõnud selle laibast kunstiteose oksjonipakkumiste duellis üle Londoni Tate Gallerylt. Kala kinnipüüdmine läks riskifondi juhile, kelle hinnanguline aastasissetulek – 650 miljonit dollarit – tegi temast selle tsunfi ühe kõige paremini makstud liikme, maksma kaheksa miljonit dollarit.

Igal ajastul on omad kogujad. Globaliseerunud kapitalismi tingimustes on kunstimaailma kõige aktiivsemateks ostjateks ja müüjateks saanud riskifondide juhid. Selle, mille pärast nad konkureerivad, on nad nimetanud *wall power*'iks. Kunst ei ole neile ainult trofee. Kunst on neile spekulatsiooni jätk ja selline spekulatsioon ongi nende eriala. Tohutute rahapaigutustega, mis ulatuvad sadadesse miljonitesse dollaritesse, aitavad nad kaasa nüüdiskunsti hinnatõusule. See ei ole nende kunstikire ettekavatsematu kõrvalnähtus. Seal, kus teised näevad kunsti, näevad fondijuhid järjekordset turgu, mis ootab neid ostma, müüma ja vahetama. Nad investeerivad jõuliselt ühte, kahte või kolme kunstnikku ja ehitavad positsioonid üles. Nad aitavad kaasa hindade üleskrüvimisele ja vabanevad investeerimisobjektist kasumliku müügi või teose annetamise teel, mis aitab neil vähendada maksukoormust või toob võimaluse korral koha mõne auväärse muuseumi nõukogus.

Enamik kunstiga spekuleri jaoks kinnitab, et nende huvil kunsti vastu pole midagi pistmist rahaga, vaid seda toidab hoopis kirg. See, kas niisugune kirg kuulub kunstile või kunstiga spekulatsioonile, on muidugi hoopis teine asi. Igal juhul puhub seda kõige enam lõkkele just uus kunst. Põhjusi selgitab üks Loebi kolleeg sellega, et ainult tänapäeva kunsti puhul on võimalik kujundada vaataja eelistusi, sest siin pole

olemas ei õiget maitset ega ka stabiilset hinnaskaalat, mis seda kinnitaks. Teisiti on lugu vanade meistrite või impressionistidega, kelle tööde hinnad on enam-vähem kindlaks kujunenud, tänapäeva kunsti hinnad võivad seevastu väga suuresti kõikuda. Pealegi mõjutab hindu veel see, kes, millal, mida ja millise summa eest ostab või müüb.

Sõna „spekulatsioon“ tuleb ladinakeelsest sõnast *speculari*, mis tähistab eelteabe hankimist ja ees ootavatele sündmusele hinnangu andmist. Spekulatsiooni juurde kuuluvad kalkuleerimine ja fantaaseerimine. Seega ei ole see juhus, et fantaasia moesõnana seondub börsiga. Tegelikult mõeldakse selle poeetiliselt kõlava sõna all ettekujutust aktsia kasumipotentsiaalset. Fantaasialend, mida üks või teine aktsia investoris esile kutsub, määrab ära, kas investor omandab selle või loobub sellest. Kui investor usub aktsia potentsiaali ja kui aktsia on sel hetkel alahinnatud, on see suurepärane vahend spekulatsiooniks. Nüüdisaegsel kunstil on selline fantaasiategur olemas. Kui kunstiteos on aga juba leidnud oma koha kunstiajaloo, pole sel rahas väljenduvale fantaasiamängule enam ruumi. Nii nagu aktsiaturul standardiks kujunenud tavaväärtuste ehk *blue chips*³ aktsiate puhul, on ka säärase kunstiteoste puhul kõikumise võimalus reaalse ja potentsiaalse hinna vahel enamasti ammu peaaegu olematu. Riskimaandamine, mis alguses tähendas enda kindlustamist kursikõikumiste vastu, ei ole midagi muud kui selliste hinnavahekite lühiajaline leidmine ja kasutamine investeerimisvormides, mille areng ühildub üksnes väga nõrgalt börsi omadega. Mida suuremad need vahemikud on, seda suurem on kasum. Mitte üheski kunstituru segmendis pole reaalse ja potentsiaalse hinna vahe ebaselgem kui nüüdisaegse kunsti omas. Küsimus kunstiteose kvaliteedist jääbki spekuloorija fantaasia valda. Selle vastuseta küsimuse peale tehakse suurtesse summadesse ulatuvaid panuseid.

Juba 1990. aastail näitas reklaamimogul Charles Saatchi, et haip kunstiturul toimib. Need 50 000 naela, mis ta 1991. aastal tiigerhaisse investeeris, tõid talle igal aastal 41 protsenti kasumit.⁴ Fondijuhtide käes on ka tööriistad ja vahendid oma kollektsioonide haipimiseks. Loeb ostab Kippenbergerit, kelle ümber kogunesid 1990. aastate alguses olulised kogujad, 2002. aastast saadik. Nüüdseks on tema kogus juba rohkem kui 30 selle kunstniku teost. Paljud neist on ta muuseumidele välja laenutanud. Tema kolleeg Adam Sender panustas teiste hulgas Richard Prince'ile. David Ganek ostab seevastu ka Ed Ruschat. Kippenbergeri teoste oksjonihinnad on viie aastaga tõusnud kolmekordseks. Ka Prince on saanud tuult tiibadesse – tema teoste hinnad on kallinenud kuus korda. Ed Ruscha töö „Damage“, mida võis kümne aasta eest osta veel 300 000 dollari eest, kuulub nüüd hinnaklassi, mis ületab kolm miljonit dollarit.⁵ Indialgi on oma nüüdisaegse kunsti prints – Tyeb Mehta. Tema Picassost ja Matisse'ist inspireeritud piltide hinnad on sööstnud tänu selliste investorite nagu riskifondijuhi Rajiv Chaudri ostuvaimustusele kõigest kolme aastaga 1,6 miljoni dollarini. Ka Hiinas keskenduvad uuskapitalistid nüüdis-kunstnikele ja kruvivad nendega hindu üles.

2005. aasta suvel purustati oksjoniturul rekord, mida oli seni peetud ületamatuks. Esimest korda oksjonite ajaloos ületasid nüüdisaegse kunsti eest tehtud ostupakkumised kokku impressionistide ja klassikalise modernismi alla kuuluvate teoste eest pakutud koguhinna.⁶ Selle aasta ulatuslikku hinnatõusu, mis ulatus peaaegu 16 protsendini, vedas eelkõige tänapäeva kunst.⁷ Kunstiturust staarid ei ole enam möödunud sajandi suurnimed, vaid nüüdisaegsed kunstnikud. Kogujad ei investeerinud enam kvaliteetaktisatesse, vaid teevad oma panused uue kunsti peale. 49 alla 45aastast kunstnikku ületasid oma teostega maagilise hinnapiiri – 100 000 dollarit.⁸ Selline juhtiv Londoni

kunstikaupleja nagu David Nash, kes varustas varem oma varakat klientuuri impressionistliku maalikunsti ja klassikalise modernismiga, võtab nüüd kaubelda ka nüüdisaegset kunsti. Uue kunsti hinnad on laes. Kunstiturg on jõudnud tänapäeva. Ja kunstituru keskmes pulbitseb haip.

Kunstnikud on ajavaimu seismograafid. Alati, kui kunstis võtab võimu üle raha, hakkavad kunstnikud tooma seda oma teoste teemaks. Kui 19. sajandi lõpul ujutasid USA rikastunud finantstegelased kunstituru rahaga üle ja kunsti kogumine muutus aina enam spekulatsiooniks, jõudis dollari kujutis üllatavalt ehtsana kunstiteostesse. Niisugused maalikunstnikud nagu William M. Harnett, John Haberle, Charles Meurer ja Victor Dubreuil eksperimenteerisid oma piltidel dollari kui keskse motiiviga, kusjuures rahatähed nägid välja nii ehtsad, et rahandusministeerium ähvardas kunstnikke peaaegu teoste konfiskeerimisega.⁹ Kunstnikud väljendasid sellega oma ajastu kunstisfääri haaranud materialismi, mida Maksim Gorki kirjeldas siis, kui tema esimene raamat USAs ilmus, järgmiselt: „Kunstitoodangut ostetakse samuti raha eest nagu leiba, kuid kunsti väärtus on alati suurem kui summa, mida selle eest rahas makstakse. Ma kohtan siin väga väheseid inimesi, kel on selge ettekujutus kunsti olemusest, selle religioosest tähendusest, selle mõjust elule ja vältimatust vajalikkusest inimekonnale.“¹⁰ Sellest ajast peale näeb raha kujutamist mitte ainult Ameerika Ühendriikide kunstis. 1960. aastail andis popkunsti paavst Andy Warhol säravalt kirjutele dollarikujutistele oma kunsti keskse koha, tõstes need universaalse ikooni staatusesse. Saksamaal kuulutas kuldsete 1980ndate alguses rahatähtedel oma nägemust kunsti ja kapitali võrdsustumisest Joseph Beuys, ainult et kapitali tõlgendas ta loovuse, mitte rahana.

Taas voolavad kunstiturule astronoomilised rahasummad. Ja taas kord saadavad likviidsusest ajendatud kunstibuumi raha

vastuvõtmise või eemaletõrjumise kunstilised rituaalid. Kunstnike rühmitus Relax laseb trükkida oma raha, millel on kujutatud kunstnike endi portreed. Marianne Heier filmib Tais rituaali, kus lahkunu auks põletatakse rahatähti. Claude Closky tapetseerib terved näituseruumid Nasdaq'i aktsiatega. Kunstnikepaar Christoph Büchel ja Gianni Motti muundab Zürichi Helmhausis korraldatava näituse tegeliku eelarve ja selle näitusepubliku abil kokkusaamise kunstiteoseks, mille sisuks on raha, üksnes puhas raha. Kuigi Rembrandti „Aristoteles Homeroose büsti vaatlemas“ ripub ikka veel Metropolitanis muuseumis, haaravad turule omased jõud kunsti aina enam oma valdusesse.

Kunstimetseenist kunstituruni Kunstituru tekkimine

Kunsti ja raha läbipõimumises pole iseenesest midagi uut. Kunstiga on kaubeldud kõikidel aegadel. Ka kunsti turundamisega on tegeldud läbi ajaloo. Seejuures on üllatav, kui kaugele minevikku ulatuvad fundamentaalsed põhiprintsiibid, mis määravad ära 21. sajandi kunstituru toimimise. Kunsti jahiti juba kristluse-eelsel ajastul. Oksjonid, mille tänane nimetus tuleneb ladinakeelsest sõnast *auctio*, toimusid juba Rooma riigis. Enne kui tuli kunstiturg kui *perpetuum mobile* – ühest kohast tuleb kaup, mida teisel kasumiga müüakse –, oli keskajal õitsenud kauplemine reliikviatega. Iga püha risti kildu ja iga oletatavat Kristuse ihu tükikest peeti jumaliku võimu kandjaks. Tänu jumalikkust kehastavate killukeste omamisele said niisugused paigad nagu Puy, Hildesheim ja Antwerpen või ka lugematud kloostrid tihedasti käidavateks palverännusihtpunktideks.¹¹ Need kogu kristlikus kultuuriruumis ihaldatud